

Grusade förhoppningar

Friluftsliv som integration i Arrie

Pernilla Ouis

Det finns en politisk ambition att öka integrationen av invandrare¹ in i det svenska samhället. Med integration avses lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund i en samhällsgemenskap med mångfald som grund. Ett av målen med integrationspolitiken är: ”En samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund ska vara delaktiga i och medansvariga för.”² Politiska ambitioner brukar manifesteras i olika projekt i Sverige. Detta har blivit tydligt med den senaste tidens olika projekt som syftar till att öka invandrarnas integration genom friluftsliv och miljöengagemang. Friluftsrådet, som administreras under Naturvårdsverket, har under de senaste åren avsatt 25 miljoner per år till olika friluftsjekt och prioriterar målgruppen ”nysvenskar”.³ Alla samhällsmedborgares rätt till friluftsliv har poängterats, samtidigt som relationen mellan hälsa och friluftsliv lyfts fram. En förbättrad hälsa för samhällets mest marginaliserade grupper innebär förutom de humanitära vinsterna, också en förbättrad samhällsekonomi med ökad produktivitet och minskade sjukskrivningar och sjukbidrag. Samtidigt kan satsningen kritiseras för en slags förmyndaranda gentemot de nya svenskarna och ett underkännande av deras vanor i naturen.

Projektet ”Kulturell mångfald möter biologisk mångfald” genomfördes av Regionmuseet i Kristianstad under åren 2004-06 och är

ett typexempel på ett sådant projekt. Syftet var att locka människor med invandrarbakgrund ut i naturen för att använda den som 'friluftssarena'. Delmål för projektet var bland annat: att sprida kunskap om allemansrätten, skapa nätverk och samarbete mellan föreningar, och "genom ökat intresse för att röra sig i naturen på sikt bidra till minskande ohälsotal".⁴ Projektet organiserade exkursioner i samarrangemang mellan en typisk svensk miljö- eller friluftsförening tillsammans med en etnisk, kulturell eller religiös förening. På detta sätt skapades en integration inte bara av invandrarna till de mer etniska svenska dominerade föreningarna, utan också "en integration av svenskarna i det mångkulturella samhället."⁵ Projektet producerade vandringsutställningen "Får man grilla här?", som visades på flera platser i Sverige med tillhörande friluftaktiviteter. I Malmö var utställningen på stadsbiblioteket sommaren 2007 med aktiviteter som exkursioner till olika strövområden, föreläsningar, guideade rundvandringar i Rosengårds koloniträdgårdar och cykelkurser för invandrarkvinnor.⁶

Satsningarna på integrationsprojekt i det gröna har utvärderats av bland annat Emil Plisch och Yusra Mushtat, båda på uppdrag av Naturvårdsverket. Plisch kritiserar dessa satsningar och menar att många av dem inte genomförs *av* eller *tillsammans med* den berörda målgruppen. Han menar att det är viktigt "att låta de medverkande i ett projekt vara med under hela arbetsprocessen, från initiativ och planering, via genomförande, till analys och utvärdering."⁷ Under ett möte med MINNA⁸ i Göteborg den 2 mars 2006 uttrycktes liknande kritik under en diskussion att det finns en 'projektindustri' där invandrare fungerar som ett slags 'råvaror' man kan söka pengar för till olika projekt. Frågan hur man gör målgruppen till aktör är alltså central. Plisch tycker också att man ska ha ett bredare angreppssätt med avseende på social mångfald, till att även omfatta de etniska svenskar som sällan ägnar sig åt friluftsliv och inte uteslutande fokusera på de med invandrarbakgrund. Att skapa naturliga mötesplatser för fler människor att utbyta erfarenheter och kunskap om naturen ser han som den viktigaste förutsättningen för en hållbar samhällsutveckling. Yusra Moshtat hävdar att mycket resurser satsas på att få ut invandrare i naturen till exempel SFI-klasser,⁹ men att mindre satsas på att få dem att fortsätta hitta *tillbaka* ut till

naturen flera gånger. Man måste väcka intresset hos dem att uppleva naturen, men information om naturen ska man ge senare, menar hon.¹⁰

Etableringen av strövområdet i Arrie uppvisar också exempel på integrationsambitioner genom miljöengagemang. Fallet uppvisar flera aspekter och problematiseringar av dessa ambitioner och kommer därför att redogöras för i detalj. På samrådsmötet om strövområdet i Arrie den 21 mars 2006 poängterade dåvarande ordförande i Region Skånes miljö- och naturvårdsnämnd att man skulle ge invandrare ”som inte har den bakgrunden” utan kommer från en natur med ”vilda djur” och som saknar allemansrätt, ”möjlighet att komma ut i den skånska naturen”.¹¹ Invandrarna är en prioriterad målgrupp enligt Arriesjöns utvecklingsprogram under rubriken ”Integration”:¹²

Arriesjöns strövområde är beläget i Vellinge kommun men gränsar till Malmö stad i norr och Svedala kommun i öster. I Vellinge och Svedala har kommuninvånarna en mer homogen bakgrund, att jämföra med Malmö där svenska minoritetsgrupper är väl representerade. Särskilt i de närmaste, södra stadsdelarna av Malmö har många av invånarna en utomnordisk anknytning. Det finns en stor potential för att nyttja området för att skapa ökad förståelse och främja integrationen. Genom friluftsliv, rekreation och olika typer av kulturaktiviteter kan kommuninvånare med olika kulturell och etnisk bakgrund och olika förutsättningar lära känna och uppskatta varandra.

Denna förhoppning kan vara utgångspunkten för diskussionen kring problematiken kring invandrades integration genom friluftsliv. Jag kommer också i kapitlet att diskutera några teoretiska aspekter på invandrades integration i det svenska samhället genom friluftsliv och relatera detta till utvecklingen i Arrie.

Projektet Arrie Mötesplats

Konsultfirman RÄTSO Projekt drivs av en kvinnlig konsult, som har en doktorsgrad i rättsociologi. Konsulten kallar sig för projekt-pedagog eller ”processledare”. Sedan början av 2000-talet har hon samarbetat med Gullviksborgs- och Hermodsdals Föräldraförening på Hermodalsskolan i projekt syftande att minska vandaliseringen under projektparollen ”Unga Väljer Miljö i Malmö”. Denna förening hade 2004 samarbetat med en sportfiskeklubben Spinnaren och arrangerat fiskeutflykter med hjälp av Studieförbundet. Under våren 2005 kopplade Studieförbundet samman föräldraföreningen och Region Skåne, som nyligen hade förvärvat området i Arrie. Ett möte hölls igen den 7 juni och därefter utarbetade RÄTSO tillsammans med föräldraföreningen en projektplan, som senare beviljades medel (200 000 kr) av Region Skånes miljövärdningsfond. Projektet Arrie Mötesplats var fött. Redan i denna plan angavs att ett viktigt mål med projektet var att skapa arbeten åt föreningens medlemmar. Konsulten kommenterade i en intervju om detta: ”Miljö i all ära, men arbete är den bästa integrationen och mötesplats som finns.”¹³ I planen sägs att ”I Arrie finns en lokal som är i behov av reparationer, miljö-, natur- och kulturupplevelser och arbetstillfällen. Med andra ord finns här möjligheter som passar som hand i handske till vad ungdomarna och föräldrarna vill ha.”¹⁴ Arrie beskrivs som ”en ny nisch, en frizon med höga livsvärden” inom cykelavstånd från stadsdelen Fosie (6 km). I projektplanen framgår också att naturupplevelserna är centrala och där det förväntade resultatet är: ”Ökade kunskaper om naturen och miljön, hur man ska uppföra sig i naturen. Kunskap i hur den enskilde i stort och smått kan och ska vårda skog, mark, vatten och luft. Mindre miljöförstörrelse och större ansvarskänsla för vår gemensamma omgivning. Visionen är att projektet ska hjälpa till att skapa en annorlunda Mötesplats mitt i naturen som ett gott exempel.” Föreningen höll en familjeutflykt till området i november 2005 då ett sextiototal personer deltog. Projektets pengar administrerades av Studieförbundet och betalade lön till konsulten, som var projektsamordnare.

Projektet kom igång med full kraft i början av 2006 och kunde vid samrådsmötet i Arrie den 21 mars presentera sina idéer för strövområdet i en broschyr och en muntlig presentation framförd av några av föreningens medlemmar. Deras förslag på verksamheter för lokalen var: café och restaurang, förskola, verkstad för konsthantverk, IT/media-studio med utställningar, dokumentärfilm, tidningsproduktion och en egen transportservice. Aktiviteter föreningen planerade i området var: sportfiske, simning, fotboll, basket, tennis, stav- och löparslinga samt simkurser och studiecirklar i IT/media och i Allemansrätten. Broschyren presenterar också en 'specialitet' i form av "zoologisk safari".¹⁵ De olika socioekonomiska och etniska skillnaderna mellan Arrieborna och föreningsmedlemmarna kanske skulle kunna ge farhågor om främlingsfientlighet, men av detta märktes inget under mötet. Föreningens förslag motogs välvilligt under samrådsmötet och inga negativa tongångar kunde noteras, även om visst mummel utbröt när förskoleplanerna presenterades.¹⁶ Under våren 2006 deltog jag i flera av föreningens möten och hela tiden diskuterades frågor kring Arrieprojektet, behovet av nya jobb och kontakter knöts med nya finansärer kopplade till projektet bland annat med ansökningar om medel från EU. Planerna på dagis, café och idéer kring konsthantverkstad var väl utvecklade. Det var många möten i källarlokalen och mycket planerande, men ingen verksamhet ute i Arrie.

Den 10 maj meddelade dock ordföranden i föräldraföreningen i Gullviksborg och Hermodsdal att föreningen bestämt sig för att dra sig ur Arrieprojektet. Beslutet gick ut via e-mail till medlemmar, Region Skåne, Studieförbundet med flera. Ordföranden menade att projektet inte hade fått det positiva resultat man hade förväntat sig i föreningen under perioden november 2005 till maj 2006 och att föreningen påverkades negativt genom att många medlemmar hade börjat tappa förtroendet för projektet. Dessutom påpekade han interna stridigheter kring projektet:

Två medlemmar i projektgruppen har försökt skapa egna grupper i vår lokal utan att samarbeta med oss och det ledde till konflikter inom föreningen. Därför har vi bestämt oss för att dra oss ur projektet. Vi tackar alla personer och organisationer som arbetat med oss

och vi hoppas på fortsatt samarbete i framtiden. Beslutet togs av en majoritet av styrelsemedlemmarna.

Projektledaren, som var ansvarig för utvecklingsprogrammet av strövområdet i Arrie, mailade ordföranden samma dag för att fråga på vilka grunder beslutet togs och frågade om de vill delta i referensgruppen för utvecklingen av Arrie. Hon skrev: ”Er uppgift i referensgruppen skulle i så fall vara att införa ett ’invandarperspektiv’ till arbetet med utvecklingsprogrammet. Vad är det som Region Skåne borde ta hänsyn till/göra på strövområdet Arrie för att fler svenskar med utomnordisk bakgrund ska besöka området?” Här fanns uppenbarligen en tydlig vilja att integrera ’invandarperspektivet’ i planeringen av området. Han svarade i ett e-mail att de ville ha mer tid för att ”hitta den rätta vägen för att bli mer aktiva med er.” Han menade också att det var styrelsemedlemmarnas åsikt att de skulle få rätt information om det ekonomiska stöd som gavs, och att detta stöd skulle ha använts på ett bättre sätt. Han avslutade sitt mail med att säga: ”Vi tror att det finns stort behov att öka våra familjers kunskap om miljö, naturen och att ha mer friluftsvägar, men inte genom att sitta varje tisdag för två eller tre timmar på en källare. Vi tackar er för allt ni har gjort.”

Jag träffade ordföranden för en intervju den 23 maj 2006, då han fick tillfälle att utveckla kritiken. Han menade att styrelsen gått med på projektansökan under förutsättning att det skulle skapa anställning åt en medlem på minst halvtid, men att detta löfte inte infriades trots beviljade anslag. Han hänvisade till ett beslut skrivet på arabiska taget av föreningen, där det sägs att de stödjer RÄTSoS ansökan under förutsättning att de tillsammans får bestämma över projektet och dess ekonomi. Han kände sig som projektledare ”bara på pappret”. Han var besviken över att pengarna distribuerades av Studieförbundet och att de bara räckte till lön till konsulten, och att de inte fick någon redovisning kring hur pengarna använts.

Ordföranden kritiserade också medlemsmötena som ”tråkiga” i en källarlokal med ”dålig luft”. Ingenting hände, menade han. Han hade hellre sett att pengarna använts till utflykter i naturen och att detta inte gjordes medförde att föreningen förlorade medlemmar.

Ordföranden berättade livligt kring trångboddheten i området och behovet av utflykter:

Föräldrarna kan inget om naturen som barnen. De blir alltid glada av att vara ute. Friluftaktiviteter stärker familjen, lättar stressen. Bara en till två familjer av hundra har varit på camping. De vet inte hur de ska göra, de har ingen information. Och det kostar pengar. Känslorna mot naturen blir bättre om de går ut. De blir mer miljömedvetna då. Utflykter och information om naturen och Skåne gör att kunskapen om det nya landet utvecklas. Detta ger en bättre känsla för landet, vilket ger ökad integration och att de vill leva som svenskar. Vi ska åka till Arrie. Om vi bara hade sparat 50 000 kr av pengarna till aktiviteter hade detta gett oss många nya medlemmar. Vi samlade mer än 30 personer 2004 med fiskeklubben ”Spinnaren”. Det var kallt men många kom. Alla var mycket glada trots att det var mycket kallt. Det finns behov och intresse för dessa aktiviteter.¹⁷

Det är intressant att notera i efterhand att man på sätt och viss misslyckades med att förvalta ett genuint miljöintresse och behov av friluftsliv hos föreningens medlemmar. Föreningens ordförande menade också att förslagen på aktiviteter i Arrie inte var realistiska. Han tyckte det var fel att tro att man kunde starta en förskola där ute. ”Vem vill ha sitt barn på ett dagis 10 kilometer bort?”, frågade han. Istället föreslog han pedagoger i Arrie som kunde ta emot studiebesök av barngrupper som en mer lämplig verksamhet. Han ifrågasatte också varför Region Skåne skulle anställa föreningsmedlemmar utan arbetserfarenhet för upprustning av den gamla fabrikslokalen i Arrie. ”Vi har ju ingen erfarenhet av dessa arbeten, varför skulle de anställa oss?” De interna konflikterna kring de två medlemmar som var aktiva i Arrieprojektet och som ville använda lokalen på dagtid verkar dock vara den utlösande faktorn till varför man drog sig ur projektet. Ordföranden talade gott om projektpedagogens insatser och allt hon gjorde för föreningen, men när det gäller de interna stridigheterna var han mer oresonlig i sin kritik.

Grustaget

RÄTSO och de medlemmar som varit aktiva i Arrieprojektet meddelade kort därpå att de ville fortsätta driva projektet, men under en ny organisationsform. Den nya föreningen Grustaget bildades i slutet av maj. Namnet alluderar på det gamla grustaget i Arrie och kan jämföras med Fryshuset i Stockholm, som också har fått sitt namn från den gamla verksamheten i lokalen.¹⁸ Grustaget inbjöd MKB, Region Skåne, Studieförbundet och andra till en utflykt till Arrie den 1 juli. Dåvarande ordförande i Region Skånes Miljö- och naturvårdsnämnd höll ett inledningstal och Region Skånes skogs- och naturvårdsförvaltare guidade en vandringstur med badplatsen som mål. Det grillades därefter och enligt Grustaget hade utflykten cirka nittio deltagare.¹⁹ Senare under sommaren 2006 organiserade Grustaget tillsammans med Svenska Livräddningssällskapet en simskola i Arriesjön med barn från Hermodsdal under tre veckor. Naturbussen transporterade barnen gratis till Arrie varje dag.

Fig. 1. Vad ska den gamla fabrikslokalen i Arrie användas till? Förslagen är många.

Under hösten höll Grustaget många veckomöten där man planerade för Arrie och sökte nya finansiärer med främsta fokus att kunna skapa jobb åt föreningens medlemmar. Ny lokal för föreningen aktiviteter blev medborgarkontoret på Nydalatorget. En miljörelaterad aktivitet var att man gick och såg Al Gore's film "En obekvämlig sanning" och diskuterade i föreningen vad man kan göra för att hejda klimathotet. I övrigt lyste aktiviteterna i Arrie med sin frånvaro, vilket delvis kan förklaras med att paintballklubben höll sig kvar i lokalen på området. Man gjorde också en utflykt till Fulltofta i maj 2007. Region Skånes representant på mötena var den som oftast påpekade att man borde ha uteverksamhet i Arrie.²⁰ Ett annat problem var att man började inse problemet med att Arrie strövområde låg utanför Malmös kommungräns. Varför skulle Fosis stadsdelsnämnd stödja verksamhet i en annan kommun? I ett protokoll från ett möte i Grustaget den 28 mars 2007 sägs: "Vi diskuterade på nytt Arriesjöns geografiska läge och kommungränserna. Det råder enighet om det stora behovet av och bristen på rekreationsområden. Om viljan finns kan man flytta kommungränser för att kunna genomföra önskvärda planer." Det kan tyckas orealistiskt att förvänta sig att kommungränserna ska flyttas för att passa föreningens mål.

Själva strövområdet Arrie och den planerade mötesplatsen i lokalen tycktes bli mindre och mindre viktig för Grustaget och under hösten 2006 planerades ytterligare ett projekt: Projekt 101:an. Detta projekt har en fastighet, som har beteckningen 101, i Hermodsdal som utgångspunkt där de planerade upprustning av utemiljön och aktiviteter i lokalen. Detta projekt i den nya lokalen blev mer viktigt under andra hälften av 2007 och Projektpedagogen från RÄTISO förklarade varför:

Arrie tonade bort. .../...Att det låg i fel kommun var en hake tydligen när det handlar om pengar. Om stadsdelen kände att man var i behov av 101:an-projektet, varför då vara i Arrie? Vi borde se vad vi har framför ögonen och arbeta på hemmaplan. Den nya styrelsen har inte sett Arrie, men tyckte Fulltofta var fantastiskt. Men det kan bli för mycket på en gång. Vi måste komma på plats här först, ägna oss åt sömnad, läxhjälp, data, matlagning, pyssla med gården. När detta är strukturerat, då kan vi flytta fokus och verk-

samhet utanför området. Medlemmarna måste få bestämma själva över vad de vill göra.²¹

Hon berättade att föreningen återigen hade drabbats av interna stridigheter och att de medlemmar som nu var engagerade i 101:an till stor del var nya medlemmar främst från Libanon och som inte hade varit med i Arrieprojektet och Grustaget från början. Hon ville inte beskylla medlemmarna för de konflikter som uppstått och visade förståelse för att den marginalisering och utanförskap de upplever gör det svårt för dem att ha tålamod med de långsamma demokratiska processer som sådana här projekt inbegriper. Löften om jobb i föreningen Grustaget kunde inte heller infrias av olika skäl, vilket bidrog till besvikelsen och missnöjet. Hon upplever också att medlemmarna känt ett svek från Region Skåne i att de inte fick tillgång till lokalen, att pengar till renovering av lokalen och arbeten uteblev och att de inte kunde hjälpa till med transporter ut till Arrie. Konsulten utvecklar i samma intervju:

När krubban är tom bits hästarna. Man måste uppvisa flexibilitet för att hitta andra lösningar. De som lever i utanförskap har små marginaler och klarar inte av missberäkningar. Det är politikerna som ska anpassa sig. Det är orättvist. De [som lever i utanförskap, min anmärkning] har inte samma förutsättningar som vi, de har en annan världsbild. Det är orättvist att skuldbelägga dem. .../... Det är ett grannlaga arbete med integration.

Friluftslivet i Arrie och integrationsambitionerna där kom i skymundan av olika skäl. Hon ville inte kalla det ett misslyckande utan menade att det är processen som varit viktig och att den gett hopp och att andra dörrar har öppnats istället. Istället för Mötesplats Arrie fick föreningen Mötesplats 101:an i det egna bostadsområdet. Hon anser att processen att integrera invandrare i friluftsliv måste få ta tid, mycket längre än de få år ett projekt har att tillgå. Hon menade att i dessa projekt har det geografiska läget skiftat från Arrie till Fosie men att målsättningarna med projekten förblivit desamma.

Naturumgänge bland ”vi och dom”

Låt oss lämna Arrie för en stund och lyfta blicken och diskutera frågan om invandrades friluftsliv lite mer generellt. Vad är det som skiljer invandrades natursyn och friluftsvanor och -behov från svenskars? Eftersom invandrare är en stor, heterogen grupp människor från hela världen är det kanske lättare att nå svaret genom att ställa frågan tvärtom: Vad är det som är så speciellt och särskiljande med svenskt friluftsliv? Det finns en idé, eller en myt kanske, om svenskarna som ett naturälskande folk. Ligger det någon sanning i denna myt? Är svenskar säregna i sitt naturumgänge och i sin stora kärlek till naturen?

Flera forskare har framhållit hur naturen och ett aktivt friluftsliv blivit ett högt hållet ideal i den svenska kulturen och självbilden, ett ideal som började i borgarklassen och som sedan internaliserats av arbetarklassen. Viktiga element i svenskt friluftsliv är mer ’manliga’ egenskaper som kraft, uthållighet, styrka, mod, ensamhet och vetenskaplig kunskap om naturen.²² Denna självbild har kritiserats för att mest vara ett ideal som kanske inte överensstämmer med den faktiska verkligheten. Öhlander framför denna kritik samtidigt som han hänvisar till Statistiska Centralbyråns Undersökningar av Levnadsförhållanden 1998-99 om friluftsliv och natur som entydigt visar att utlandsfödda genomgående ägnar sig åt mindre friluftaktiviteter än etniska svenskar. Han vill dock analysera skillnaderna inte bara i termer av etniskt ursprung, utan de kan förstås utifrån andra kategorier som ålder, kön, klass, boendeort och andra ekonomiska faktorer, såsom tillgång till bil och fritidshus.²³ Plisch, som citerades inledningsvis, kritiserar Blomqvists studie om invandrare i tätortsnära natur för att skapa ett ”vi- och dom”-tänkande:

Denna utgångspunkt bekräftas bland annat av påståenden där man framställer ”svensken” som en naturromantiker som älskar att sitta i naturen och filosofera medan till exempel ”sydlänningen” ofta framställs som en temperamentsfull och livlig person som umgås med släktingar och vänner och därför inte har tid att vistas i naturen.²⁴

Rädslan för att peka ut att invandrarna är annorlunda försvårar diskussionen kring huruvida invandrare har andra behov och önskemål i friluftslivet. Problemet är att Sverige, ett samhälle som hyllar

kulturell mångfald, fortfarande har svårt att på djupet våga diskutera vad kulturella skillnader verkligen består i.²⁵ Med enkla observationer i vår närnatur går det lätt att konstatera att många människor med invandrarbakgrund föredrar naturen som en plats för social samvaro hellre än en plats för ensamhet, frisksport och naturstudier som verkar vara mer vanligt bland 'etniska svenskar'. Titeln "Får man grilla här?" på utställningen på temat kring invandrades integration i naturen anspelar på denna skillnad. Det finns anledning att erkänna skillnader utan att för den skull ge pekpinnar och hävda att andras friluftsvanor är fel.

Det är vanligt att förutsätta att dessa skillnader i förståelsen av naturvärden bland invandrare och svenskar existerar, vilket exempelvis är tydligt i syftesbeskrivningen i rapporteringen av projektet "Tätortsnära skog, naturguidning och integration".²⁶ Detta var ett gott initiativ på många sätt, men i beskrivningen förutsätts en skillnad mellan invandrades och svenskers naturkunskaper, vilket delvis kan förklaras med att projektet sökte pengar just för att utjämna skillnader i miljömedvetenhet mellan olika grupper. I ett kritiskt diskursanalytiskt perspektiv skulle man kunna reagera på hur texten förutsätter en okunskap och ovilja hos invandrarna till svenskt friluftsliv. De "varken kan, vill eller känner till", visar "rädsla" och "avsaknad av inspiration" inför den svenska naturen, är "dåligt integrerade" och visar "brist på förståelse för vikten av naturvård och naturskydd" vilket gör det svårt att få stöd för framtidens naturvårdspolitik. Naturguiderna däremot har "gedigen kunskap" och är en "resurs". I ett radioprogram om invandrades naturumgänge uttrycktes kritik mot projekt att integrera invandrarna i svenskt friluftsliv. Oznan Zunar, producent på Sveriges Television och med turkisk bakgrund, uttalade:

Vid första anblicken ser det ganska harmlöst ut, ett uttryck för en välvilja tycker jag men som påminner väldigt starkt om vuxnas relation till barn, att förmyndaren säger vad som är bra för barnet och barnets bästa och i det här fallet så är det invandraren återigen... Vi delar upp samhället i två grupper, en grupp som kallas för svenskar som gillar naturen och en grupp som är invandrare som är fullständigt oförmögna eller nollställda inför det som är natur och fåglar. ... /... Det är ett slags modernt förmyndarperspek-

tiv tycker jag, som är lite tråkigt. .../...Det är ett slags modernt, kolonialt grepp att se och kultivera den underutvecklade, den omyndiga som inte kan klara sig själv...²⁷

Ett inte alltför problematiskt påstående är att säga att människor förstår och uppskattar naturen på olika sätt beroende på sociala faktorer. Men vad är det som uppskattas i naturen och hur påverkas detta av kategorin etnicitet? Grönytornas upplevda karaktärer har beskrivits i termer av rofylldhet, vildhet, artrikedom, rymd, vidd, refug, samvaro och kultur.²⁸ Man kan lätt föreställa sig att naturens vildhet inte uppskattas så mycket om denna vildhet innefattar reella hot mot ens existens som exempelvis farliga djur, men också andra faror som minor och risk för överfall. Det kan också vara en oklok strategi att vistas ensam i en sådan miljö. Däremot är inte sagt att alla invandrare upplever naturen som farlig eller att alla svenskar trivs bäst ensamma i naturen. Men återigen måste man kanske kunna tillåta sig att säga något generellt med utgångspunkt i kulturella skillnader.

En annan utgångspunkt för att förstå dessa skillnader är att poängtera betydelsen av barndomens natur. Jag har tidigare hävdad detta när jag diskuterat muslimers natursyn:

Ofta är det vår barndomsmiljö som påverkat oss i uppfattningen om vad som upplevs vara ”fin natur”. Om jag nu ska generalisera över muslimers natursyn i Sverige, skulle jag säga att den beror på olika individers bakgrund ifråga om hemlandets natur och livsstil. En muslim som varit nomad i de kurdiska bergen kanske tycker det skånska slättlandskapet är intetsägande; en arab som upplevt öknens torka älskar förmodligen den svenska lummiga bokskogen; en albansk bonde kanske blir tårögd när han ser hästar i en hage; en stadsbo från det myllrande Kairo lider nog i den svenska naturen och finner tystnaden hotande. .../... Vad vi kallar natursyn måste relateras till en konkret naturmiljö och kultur; det är omöjligt att endast förhålla sig till abstraktionen ”natur”.²⁹

Min uppfattning är att vi tidigt socialiseras in i vårt naturumgänge och hur vår idealbild av ’natur’ ser ut. Flera forskare har poängterat barndomens landskaps betydelse för vår identitet, hemkänsla och platstillhörighet.³⁰ Gemenskapen och känslan för en ny naturmiljö

måste återerövas av invandrarna som kommit till ett nytt land, och detta är en process som tar tid. Kanske är detta en föga uppmärksam faktor i integrationsprocessen. Vi kan påminna oss om projektpedagogens kommentar att invandrarna måste känna sig hemma i sin närmiljö i Fosie för att kunna ta in en ny plats, ett naturområde utanför närmiljön, det vill säga strövområdet i Arrie. Samtidigt, kan den svenska naturen fungera som en miljö som åter-skapar minnen till barndomen och hemlandets natur. Rosengren beskriver naturen som en ”minnesbehållare” och ger följande exempel från deras projekt:³¹

En kvinna som flyttade från Thailand för några år sedan berättade att en vajande bambu i Tivoliparken i Kristianstad lockade fram minnen från barndomens hemtrakter – de gjorde henne behaglig till mods. En informant från Kosovo berättade att hon tagit med sig murgröna från hemtrakterna till Sverige – med jordklump och allt – för att känna en fysisk koppling till sin hembygd. En informant berättade att vissa platser i Kristianstad, genom likheterna mellan Sveriges och hemlandets natur, förmedlade både hemkänsla och tröst. .../... En annan informant berättade hur hon upplevde vistelser i naturen som en direkt förbindelselänk till hemlandet.

I diskussionerna kring Arries utveckling framkom förslaget att man kanske kunde plantera träd från invandrarnas hemländer, förslagsvis mullbärsträd och cedrar som skulle klara sig i Skånes klimat, för att öka deras hemkänsla i strövområdet. Detta förslag har inte kommit med i det slutgiltiga utvecklingsprogrammet som antogs i december 2007.³²

En alternativ modell: Naturumgängets modernisering

Ett alternativ till att förstå skillnader i natursyn och friluftsliv är att istället för att fokusera på etnicitet och kulturell bakgrund, är att fokusera på olika grad av en mer generell modernisering. Jag har i min doktorsavhandling i humanekologi analyserat övergången från ett traditionellt beduinsamhälle till en ultramodern oljestat i termer av ”naturumgängets modernisering”.³³ Jag tror att denna modell

kan vara giltig i fler sammanhang. Modernisering består av flera sociala processer som innefattar ett tillstånd av ständig förändring och utveckling. Modernisering innebär att det traditionella samhällets fokusering på traditioner, kollektivism och fokus bakåt i tiden, ersätts av nymodigheter, individualism och en framstegstänkande. Det släktskaps- och platsbaserade bygemenskapen (Gemeinschaft) ersätts av ett individbaserat samhälle av medborgare bundna av sociala kontrakt (Gesellschaft).³⁴ Hur denna modernisering påverkar vårt naturumgänge har jag tolkat som en process av en ökad reflexivitet i relation till naturen.

Fig. 2. Utflykt vid Arriesjön.

Jag menar att en så kallad ”primär reflexivitet” infinner sig i den tidiga moderniseringsfasen. Denna reflexivitet uppstår när naturen upphör vara en oreflekterad del av livsvärlden när den nya, mer moderna livsstilen gjort att människor distanserat sig till naturen. Primär reflexivitet omfattar förmågan att kunna reflektera att det finns något ’utanför’ livsvärlden som kan kallas natur och har kanske bäst formulerats i den cartesianska dualismen.³⁵ I de flesta traditionella språk saknas ordet för ’natur’ eller är en sentida konstruk-

tion.³⁶ Innan denna moderna reflexivitet uppstår lever människan 'nära' naturen och har djup kunskap om den men abstraktion/ordet 'natur' saknas. Istället finns en omfattande kunskap om naturens alla konkreta fenomen, så kallad "traditionell ekologisk kunskap",³⁷ med en väl utvecklad kategoriseringsapparat för detta. Exempel på detta är att inuiter påstås ha hundratals begrepp för 'snö' liksom beduiner för öknens karaktär. Primär reflexivitet innebär alltså en distans till naturen men också dominerandet av den med en nostalgi som följd. I vår västerländska historia kan Upplysningen ses som en period av primär reflexivitet följt av Romantiken som omfattade nostalgin och romantiserande av gångna tider. Den dominerade naturen blir en ofarlig, tämjd arena för konsumtion, förnjelse och – romantiserande.

Men under den senare fasen av moderniseringen uppstår ytterligare reflekterande kring vårt naturumgänge. Med begreppet "sekundär reflexivitet" menar jag reflektioner kring hur vår moderna livstil och distanserandet till naturen (cartesiansk dualism eller primär reflexivitet) skapat ett problematiskt förhållande till naturen. Det är den ekologiska krisen och miljörörelsen samt även andra sociala civilisationskritiska rörelser som ifrågasätter moderniteten (det vill säga, postmodernitet har uppstått eller så kallad 'reflexiv modernisering').³⁸ Om ordet 'natur' var en nyhet som följde av den primära reflexiviteten, är nyckelbegreppet i den sekundära istället 'miljö', som blir ett objekt som ska räddas. Människan blir miljömedveten och inser hur den moderna livsstilen skapar miljöförstöring och ekologiska kriser under fasen av sekundär reflexivitet.

Modernisering sker i tid och rum; det är en historisk process som omfattar vissa, men är också en process som sker ojämnt i rummet. Det kan mycket väl finnas traditionella människor i Västeuropa och det kan likafullt finnas mycket postmoderna människor i Indien, ett så kallat utvecklingsland. Men om vi ska generalisera, kan vi dra slutsatsen att en migration från ett utvecklingsland till ett land som Sverige kan ses som en snabb moderniseringsprocess genom en förflyttning i rummet. Jag skulle vilja tolka invandrarnas relation till naturen beroende på vilken grad av reflexivitet som uppnåtts i denna process. Jag kan tänka mig att många invandrare som kommit från mycket traditionella samhällen inte ens uppnått den primä-

ra reflexiviteten, och att mycket få har den sekundära reflexivitet som krävs för en miljömedvetenhet. För att koppla mina reflexivitetsbegrepp till Lisberg Jensens tolkning av begreppet ”ekologisk läskunnighet” skulle jag påstå att en sådan läskunnighet finns innan den primära reflexiviteten uppstår (dvs i den förmoderna, traditionella livsstilen) och kan sedan återerövas under den sekundära reflexiviteten som en slags miljömedvetenhet.³⁹ Eftersom de flesta invandrare kommer från utvecklingsländer, det vill säga länder i en tidig moderniseringsfas, så är det inte troligt att de har en väl utvecklad ekologisk läskunnighet. Dessutom är denna läskunnighet anpassad till en specifik natur, så de måste också ges tid för att er hålla en ekologisk läskunnighet av den specifikt svenska naturen, även om de kan ’läsa’ sitt hemlands natur.

Ett sätt att relatera reflexiviteten till invandrades naturumgänge är att belysa de aktiviteter som göras i naturen och de hinder invandrarna upplever inför friluftslivet enligt svensk modell, i termer av reflexivitetsmodellen. Det finns flera sätt att kategorisera uteaktiviteter och ett försök görs av Grahn & Berggren-Bärring som föreslår att vi gör följande i naturen: samlaraktiviteter, vildmarksaktiviteter, frisksport, rörelselekar, artstudier, naturutflykter, trädgårdsstudier, socialisationsaktiviteter, nöjesaktiviteter, kulturaktiviteter.⁴⁰ Rosengren beskriver dagens friluftsliv i Sverige utifrån olika perspektiv på naturen: ”med Linnés blick på naturen”, ”naturen med sinnena”, ”naturen som äventyr”, ”helande rum”, ”naturen som arena för motion”, ”naturen som frihet”, ”naturen som minnesbehållare”, ”plats för gemenskap”.⁴¹ I min tolkning kan vissa av dessa aktiviteter eller perspektiv kopplas till den primära reflexiviteten, exempelvis samlaraktiviteter och naturen som en plats för gemenskap och en minnesbehållare. Dessa anknyter till den tidiga användningen av naturen, men också nostalgien kring förlusten av den nära relationen till den. I den pilotstudie med arabiska och kurdiska invandrarkvinnor som jag och Ebba Lisberg Jensen genomförde sommaren 2007 kunde många av de äldre kvinnorna inta ettoreflekterat förhållningssätt till naturen. Den upplevdes med sinnena, örter och växter samlades in för deras nyttoegenskaper, och kanske visade deras naturumgänge exempel på det meroreflekterade, förmoderna förhållningssättet innan moderniseringen satt fart. De hade mycket

god kunskap om växter i den svenska floran som liknade eller var besläktade med arter från deras hemländer.⁴²

Vissa aktiviteter kopplar jag mer direkt till den sekundära reflexiviteten och det är frisksport, vildmarksaktiviteter och artstudier enligt Linnés kategoriseringar i jämförelse med den förmoderna kunskapen om naturen. De yngre, mer moderniserade kvinnorna i den andra gruppen som deltog i pilotstudien visar exempel på ett mer reflekterat förhållningssätt till naturen och intresse för 'konsumtionen av naturen'. De berättade att de hittar ut till naturen genom att finna strövområden på Internet och att de använder naturen som en plats för motion och utflykter. De hade inte den djupa kunskapen om växternas användningsområden som de äldre kvinnorna i den andra gruppen, medan de samtidigt uppvisade visst mått av miljömedvetenhet.

Blomqvist redovisar de hinder många invandrare upplever inför friluftslivet. De angav rädsla för överfall, hundar, ormar och olika insekter. De tyckte också ensamheten och transportsvårigheter var hinder för att gå ut. Nästan hälften av de tillfrågade angav den svenska kylan som ett hinder för att gå ut.⁴³ Smuts, hundbajs och nedskräpning och kunskapsbristen om naturen som saknades i deras kultur var andra hinder som informanterna själva uppgav. Dessa hinder ser jag mer som en ovana vid den svenska naturen och klimatet (jämför diskussionen ovan om betydelsen av barndomens natur och vilken natur man kan 'läsa'), och hur man kulturellt klassificerar vad som är farligt (hundar, insekter med mera), men 'kunskapsbristen' kan tolkas som att man inte återerövrat en ekologisk läskunnighet, eller en sekundär reflexivitet i det nya landets natur.

Varför friluftsliv för alla?

Frågan varför invandrare ska lockas till ett aktivt friluftsliv är berättigad. Varför kan de inte få vara som de vill och göra som de vill? Vad vinner samhället på att likrikta människors naturumgängesvanor? Jag tycker det framförallt finns tre skäl att anföra: hälsoaspekten, miljömedvetenhet för ett hållbart samhälle samt integrationsaspekterna. Hur vi ska nå dit är förstås en annan fråga som inbegriper svåra avväganden ifråga om målgruppens integritet och 'svensk förmyndaranda'.

Det finns flera rapporter som talar om att invandrare har sämre hälsa än etniska svenskar och utsätts för diskriminering i vården.⁴⁴ Hälsa kan definieras på många olika sätt och hur hälsa kan mätas beror till stor del på vilken definition som valts.⁴⁵ Kortfattat så finns det forskning som antyder att utevistelser i naturen är hälsofrämjande. Patrik Grahn har i flera år forskat på så kallad trädgårds-terapi med "terapeutiska trädgårdar" för utmattningsdepression eller liknade tillstånd. Han menar att hans patienter (100 %) upplever förbättrad hälsa genom att vistas där, de allra flesta (76 %) så mycket bättre att ersättningsnivåerna från Försäkringskassan kunnat minska.⁴⁶ Han pekar på olika restorativa processer, men även dagsljus, motion, stimulering av sinnesintrycken och oxytocin ökar välbefinnandet. En viktig tanke är att återhämtning ska ske utanför den miljö där utmattningen uppstod, och därför kan natur eller terapeutiska trädgårdar fungera som en alternativ, restorativ plats.⁴⁷ Fler och fler läkare ordinerar 'motion' på recept för olika sjukdomstillstånd. Det finns alltså en stark tilltro till att motion är hälsofrämjande, men frågan är om motionen måste ske ute i grönområden, eller om ett pass på en träningscykel inomhus eller en shoppingrunda går lika bra?⁴⁸ Jag anser, alla invändningar till trots, att skälen om invandrades sämre hälsa och den forskning kring utmattningsdepression som finns, är tillräckliga för att samhället bör verka för ett aktivt friluftsliv även bland invandrare.

Jag hävdade ju att en ekologisk läskunnighet går förlorad i moderniseringsprocessen och att denna måste återerövas för att uppnå en miljömedvetenhet, som kan leda till en hållbar samhällsutveckling. På något sätt kan man tycka att friluftsliv borde leda till en

ökad förståelse för miljöfrågorna, men ”utevistelser skapar per automatik inte denna förståelse utan måste läras in” som Lisberg Jensen påpekar.⁴⁹ Här kan det vara på sin plats att återigen flagga för naturguider. Det är inte helt lätt att ta in en ny natur, att veta var man ska gå, att lära sig om nya arters karaktärer (till exempel är de flesta djur och växter i Sverige ofarliga för människor) och så vidare. Det övergripande målet måste ändå vara att skapa ett miljöengagemang hos alla samhällsmedborgare, och detta kan legitimera olika försök att integrera invandrare i ett svenskt friluftsliv. Detta syfte hade projektet om närnaturguider för invandrare som citerades ovan. Även om denna tanke kan anklagas för ett ’vi- och dom’-tänkande, tror jag att vi måste erkänna skillnader mellan olika etniska grupper kring den ekologiska läskunnigheten. Vi måste erkänna att man kan ha olika grad av ekologisk läskunnighet i olika miljöer. Utan att generalisera kring någon grupp tror jag dessa guider kan fylla en viktig funktion i framtiden. Yusra Moshtat har också påtalat vikten av att rekrytera naturguider med invandrarbakgrund.⁵⁰

En sista aspekt är integrationsfrågan. I vilken grad måste invandrare ’likna’ svenskar och deras livsstil för att bli accepterade? Integration handlar om att ingå i samhället på lika villkor och då bör man verka för ett friluftsliv som lockar alla. Men jag tror framförallt att naturen är en neutral arena där alla kan mötas, en plats där kontroversiella ämnen såsom kvinnosyn, religion eller politisk åsikt inte behöver diskuteras och där ingen behöver känna sig mindervärdig.⁵¹ En annan tanke skulle kunna vara att återigen rikta blicken mot svenskarna istället för ’de Andra’. En spekulering jag har och som jag inte tycker är alltför osannolik, är att svenskarna som identifierar sig som det ’naturälskande folket’ blir glada och öppna när invandrarna visar intresse för den svenska naturen och friluftsliv. Det blir på något sätt också ett uttryck för att invandrarna visar att de accepterat svenskarnas livsval och intressen. Yusra Moshtat påpekar att naturen är en arena som välkomnar alla, att det finns en kultur i skogen där alla hälsar på varandra. Per Nilsson, ordförande i Friluftsrådet, menar att integrationsaspekterna är viktiga och menar att alla medborgare måste få del av de statliga satsningar som görs på förbättrad folkhälsa och ökat friluftsliv. Han svarar på Öz-

nans kritik (se ovan) att det ”snarare handlar om möjligheter och rättigheter än påbud och krav.”⁵² Integrationspolitiken kommer alltid att få förhålla sig till frågor om rätt till likhet eller rätt till olikhet, och om olikhet alltid måste innebära en ojämlikhet.

Tillbaka till Arrie: Analys och tentativa idéer

Region Skåne uttryckte i sitt utvecklingsprogram en förhoppning att Arriesjöns strövområde skulle kunna fungera som en arena för integration och kulturella möten mellan etniska svenskar från Svedala och Vellinge kommuner och Malmös mer brokiga invandrabefolkning. Region Skåne satsade dessutom projektpengar på att främja den prioriterade målgruppens möjligheter till friluftsliv, men i efterhand kan man lätt konstatera att dessa förhoppningar grusades. Varför?

Som jag tolkar det, fanns det i de olika projektens organisation ett misslyckande med att aktivt involvera invandrarna själva som medaktörer. Projektpedagogen, trots ambitioner att engagera föreningens medlemmar, skötte mycket av projekten på egen hand. Jag tror inte att en svensk projektpedagog är den bästa modellen i integrationsprojekt. Det kan förstärka uppifrån-, förmyndar- eller påbudsperspektivet. I mina observationer på de olika mötena märkte jag att många medlemmar inte förstod att projektet främst skulle främja friluftsliv i Arrie. Frågor kring jobb och andra aktiviteter hade företräde. Samtidigt väcker det frågor kring målgruppens egna prioriteringar. Hur kan det svenska samhället ordinera friluftsliv med olika projektstimulerande medel när människor med invandrabakgrund kanske främst är fokuserade på sin egen försörjning och absoluta närmiljö? Frågan om invandrarna som medaktörer är central för om dessa projekt kommer att lyckas i framtiden eller inte.

Trots farhågorna kring ett ’vi- och dom’-tänkande verkar de flesta vara överens om att invandrare behöver någon slags guidning för att hitta ut i den svenska naturen, och att det är önskvärt att de gör så. Integrationsprojekten i Arrie misslyckades med att förvalta det

genuina miljöintresse som föräldraföreningens ordförande gav uttryck för fanns hos medlemmarna. Ett bättre sätt att utföra projektet hade kunnat vara att satsa på exkursioner till Arrie och utbildning av naturguider av medlemmarna, så att de i sin tur kunde hjälpa andra grupper att hitta till naturen.

Jag vill också utifrån den erfarenhet vi haft med våra pilotstudier med invandrarkvinnor peka på att man också måste utgå från att många invandrare har en genuin kunskap om naturen. I naturen kan de återuppväcka minnen från hemlandets natur men också lära sig något nytt. Vi måste erkänna ”de Andras” rätt till att umgås på naturen på det sätt de vill, och inte ge pekpinnar om vad som är rätt och fel, utom ifråga om allemansrätten förstås. Det finns en stor kärlek till naturen hos många invandrargrupper. Vi måste sluta tro på myten att det bara är svenskar som älskar naturen. Samtidigt verkar svenskar vara som mest öppna för invandrare när dessa vill ingå i svenska frilufts- och miljösammanhang. Naturen är en viktig neutral arena för integration och det är väl värt att notera att Arrieborna inte uppvisade någon främlingsfientlighet på samrådsmötena.⁵³

Tanken om ’mångkulturella trädgårdar’ med exotiska arter kanske är intressant men också utmanande i sammanhanget. Är det inte viktigare att lära sig igenkänning och ekologisk läskunnighet i den natur som redan finns? Å andra sidan kan man hävda att all natur är ’socialt konstruerad’, speciellt i ett gammalt industriområde som Arrie, och därför kan man tillåta sig att skapa den natur som bäst passar ens syfte. Här spelar utvecklingsprogrammet en viktig roll – vad vill man uppnå med området?⁵⁴

Fig. 3. Kvinnliga ryttare med slöja i Arriesjöns strövområde.

Samhället satsar stort på projekt kring invandrare och friluftsliv. Framtiden kommer att utvisa huruvida de gynnar invandrades hälsa, integration och bidrar till en miljömedvetenhet som på sikt bidrar till en hållbarare samhällsutveckling. Projektet i Arrie uppvisar mycket av den problematik som sådana ambitioner måste brottas med.

NOTER

---

¹ Det finns en politisk korrekt jargong som implicit indikerar att termen ”invandrare” skapar ett ”vi- och dom”-tänkande, som nästan omöjliggjort bruket av termen. Termen saknar tyvärr en officiell definition i Sverige, men jag använder den i betydelsen utlandsfödda människor bosatta i Sverige.

² Regeringskansliet, <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2279> 2008-01-22.

³ Naturvårdsverket,

<http://www.newsdesk.se/pressroom/naturvardsverket/pressrelease/view/128277> 2007-02-01.

⁴ Anna Hadders & Anne Rosengren, *Får man grilla här? Kulturell mångfald möter biologisk mångfald*. Kristianstad 2006, s. 10.

⁵ Personlig kommunikation med projektledare och museiekolog Anna Hadders, 2006-02-28.

⁶ Atosa Zandi, *Rapport från Malmö stadsbibliotek 30 juni-30 september 2007 "Får man grilla här? Kulturell mångfald möter biologisk mångfald"*. Malmö 2007.

⁷ Emil Plisch, ”Naturliga möten”, I: Ella Johansson (red.), *Mångnatur: Fri-luftsliv och natursyn i det mångkulturella samhället*. Botkyrka 2006, s. 93-97, citat från s. 97.

⁸ MINNA, ”Mångfald i närnatur” är ett forsknings- och utvecklingsprogram på Centrum för biologisk mångfald, Sveriges Lantbruksuniversitet.

⁹ SFI betyder Svenska För Invandrare.

¹⁰ Yusra Moshtat, *Med andra ögon: Naturmöten med invandrare*. Stockholm 2008. Yusra är miljövårdsinspektör i Göteborg och diskuterade sin rapport i radioprogrammet *Studio Ett* den 8 januari 2008.

¹¹ Anteckningar från samrådsmötet 2006-03-21.

¹² *Utvecklingsprogram för Arriesjöns strövområde. Förvaltad av Region Skåne, Markägare: Stiftelsen för Fritidsområden i Skåne*, 2007 s 25.

¹³ Intervju med Margareta Rolfson, 2006-02-10.

¹⁴ Margaretha Rolfson, *Ett utkast till projektbeskrivning till Arrie-projektet 2005-08-24*.

¹⁵ Uppgifter från broschyr om Arrieprojektet producerad av RÄTISO och föräldraföreningen, 2006.

¹⁶ Personlig observation, samrådsmötet 21 mars 2006.

¹⁷ Intervju med Raad Khzandar, ordförande i föräldraföreningen, 2006-05-23.

¹⁸ Personlig kommunikation med Margaretha Rolfson, 2006-07-01.

¹⁹ Margaretha Rolfson, *Rapport från utflykten till Arrie Strövområde lördagen den 1 juli 2006*.

---

²⁰ I minneanteckningarna från ett möte den 23 januari 2007 kan man läsa att ”Eva [Tronarp] föreslår att föreningen anordnar uteaktiviteter i Arrie under sommarhalvåret” och i anteckningarna från mötet 28 mars sägs det att ”Eva vill gärna bli informerad om Föreningen Grustagets planerade uteaktiviteter i strövområdet för att kunna vara behjälplig på olika sätt”.

²¹ Intervju med Margareta Rolfson, 2007-11-16.

²² Klas Sandell & Sverker Sörlin (red.), *Friluftshistoria: Från ”hårdande friluftsliv” till ekoturism och miljöpedagogik*, Stockholm 2000.

²³ Magnus Öhlander, ”Myten om ett brinnande naturintresse”, I: Ella Johansson (red.), *Mångnatur: Friluftsliv och natursyn i det mångkulturella samhället*, Botkyrka 2006, s. 21-26.

²⁴ Plisch 2006, s. 95 hänvisar till uppsatsen av Lovisa Blomqvist, *Invandrare i tätortsnära natur: Kvalitativa intervjuer angående natursyn och nyttjande samt förslag till åtgärder*, SLU Institutionen för skogens produkter och marknader, Examensarbeten Nr 22 2003, s. 50-51.

²⁵ För en diskussion om detta se Mikael Kurkiala, *I varje trumslag jordens puls. Om vår tids rädsla för skillnader*, Stockholm 2005.

²⁶ Ett utdrag ur texten lyder ”Den tätortsnära skogen representerar stora sociala värden för rekreation, friluftsliv och motion. En växande del av Sveriges befolkning *varken kan, vill eller känner till* att de får ta del av dessa värden. *Rädsla för att gå vilse eller träffa på farliga djur*, men även *avsaknad av inspiration* och någon att upptäcka strövområden tillsammans med kan vara viktiga orsaker till att många människor aldrig vistas i de svenska skogar. Bland dessa människor finns den stora gruppen svenskar med utländsk bakgrund. De är generellt *dåligt integrerade* vad gäller svensk natur och friluftslivstradition. Detta kan ses som ett *välståndproblem* och ett *demokratiskt problem*. Det medför en *brist på förståelse för vikten av naturvård och naturskydd* vilket leder till att det kan komma att bli svårt att få stöd för en framtida naturvårdspolitik. Dessutom förblir en viktig del av det svenska samhället och kulturarvet oåtkomlig för invandrare. Avsikten med projektet är att locka nya grupper av människor att ta del av, lära sig förstå och respektera den svenska naturen. De närnaturguider som utbildats i Projekt Närnaturguider är en *resurs* att ta vara på i detta sammanhang. De har både en *gedigen kunskap om naturen* på sina orter och en *träning i att förmedla den samt att leda en grupp* (min kursivering).” Denna text diskursanalyserades under ett MINNA-seminarium i Botkyrka den 24 oktober 2006. Texten är producerad av Närnaturguide-projektet i Umeå och Växjö av Svenska Naturskyddsföreningen, Sveriges Ornitologiska Förening och Studieförbundet 2006.

²⁷ *Studio Ett*, 2008-01-08.

---

²⁸ Patrik Grahn, "Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar" I: Maria Johansson & Marianne Küller (red.), *Svensk miljöpsykologi*. Lund 2005, s. 245-262, särskilt s. 252. Dessa karaktärer anges i olika sammanhang med lite olika termer, se t ex Blomqvist 2003, s. 10, som namnger dessa som: vildhet, artrikedom, rymd, rofylldhet, lekmöjligheter, idrottsmöjligheter, det festliga och det kulturella med hänvisning till Patrik Grahns studier. Ebba Lisberg Jensen ger karaktärerna följande termer: stillhet, vildhet, artrikedom, rymd, öppen för alla, lustgårdskaraktär, festlighet, kulturell bakgrund, se Ebba Lisberg Jensen, *Gå ut min själ: Forskningsöversikt om hälsoeffekter av utvistelser i närmatur*. Östersund 2008.

²⁹ Pernilla Ouis, "Är blågul islam grön?" I: Ella Johansson (red.), *Mångnatur: Friluftsliv och natursyn i det mångkulturella samhället*. Botkyrka 2006, s. 40-45, citat från s. 40-41.

³⁰ Se diskussion i Blomqvist 2003, s. 6-7; Maria Nordström, "Barndomens landskap formar vår identitet" I: Titti Olsson (red.), *Människans natur. Det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Stockholm 1998; Patrik Grahn, "Om parkers betydelse", *Stad & Land* nr 93/1991, MOVIUM/Institutionen för landskapsplanering, SLU.

³¹ Anne Rosengren, "Friluftsliv i Sverige år 2005" I: Anna Hadders & Anne Rosengren, *Får man grilla här? Kulturell mångfald möter biologisk mångfald*. Kristianstad 2006, s. 49-57, citat från s. 54-55.

³² Förslaget att plantera utländska träd samt en diskussion om vilka träd som skulle planteras (fruktbarande träd var ett annat förslag) och den pedagogiska kringverksamheten diskuterades med den så kallade referensgruppen till strövområdet Arriesjöns utvecklingsprogram under ett möte 2006-06-07. I denna grupp ingick bland annat representanter från SLU och Skogsstyrelsen.

³³ Pernilla Ouis, *Power, Person, and Place: Tradition, Modernity, and Environment in the United Arab Emirates*. Lund Studies in Human Ecology no 4. Lund 2002, kapitel 9 "Modernizing Nature, Naturlizing Modernity".

³⁴ Se Kurkiala 2005, kapitel 3 "Det moderna predikamentet".

³⁵ Descartes dualism kan uttryckas på många olika sätt: kropp-själ, materia-ande, natur-kultur mm. Det viktiga är att det materiella, kroppen eller naturen särskiljs från det andliga, själen eller tanken.

³⁶ Marilyn Strathern, "No nature, no culture: the Hagen case" I: C McCormack & M Strathern (red.), *Nature, Culture and Gender*. Cambridge 1980, s. 174-222.

³⁷ Fikret Berkes, Carl Folke & Madhav Gadgil, *Traditional ecological knowledge, biodiversity, resilience and sustainability*. Beijer discussion paper series, 1102-4941. Stockholm 1993, s. 31.

-
- ³⁸ Termerna primär och sekundär reflexivitet är mina egna, men reflexivitetens betydelse i moderniseringsprocesser har diskuterats av de flesta framstående sociologer i vår tid.
- ³⁹ Se Lisberg Jensens kapitel ”Gud har varit givmild här” i denna volym. Lisberg Jensen har dock tolkat begreppet ”ekologisk läskunnighet” smalarre och mer i överensstämmelse med det förmoderna förhållningssättet till naturen. Andra forskare t ex David W. Orr, *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*, Albany 1992, lägger även in ett modernt miljömedvetande i begreppet, dvs den sekundära reflexiviteten i min terminologi.
- ⁴⁰ Patrik Grahn & Ann-Margareth Berggren-Bärring, *Grönstrukturens betydelse för användningen*, Landskapsplanering Rapport 95:3, Alnarp 1995.
- ⁴¹ Anne Rosengren 2005.
- ⁴² För en utförligare beskrivning av denna pilotstudie, se Ebba Lisberg Jensens kapitel ”Gud har varit givmild här” i denna antologi.
- ⁴³ Blomqvist 2003, s. 32-36, 42-44
- ⁴⁴ Se exempelvis Fredrik Lindencrona, Solveig Ekblad & Karin Johansson Blight, *Integration och folkehälsa – en kunskapsöversikt*. Norrköping 2006; Adrián Groglopo & Beth Maina Ahlberg (red), *Hälsa, vård och strukturell diskriminering*. SOU 2006: 78. Stockholm 2006.
- ⁴⁵ Jennie Medin & Kristina Alexanderson, *Begreppen hälsa och hälsobefrämjande – en litteraturstudie*. Lund 2000, Del II Begreppet hälsa, s. 37-101.
- ⁴⁶ Grahn 2005, s. 259
- ⁴⁷ Ebba Lisberg Jensen, *Gå ut min själ. En forskningsöversikt om hälsoeffekter av utvistelser i närmatur*. Östersund 2008; Rachel Kaplan & Stephen Kaplan, *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge 1989.
- ⁴⁸ Peter Hassmén & Linda Hassmén, *Hälsosam motion – Lindrar nedstämdhet och depression*. Stockholm 2005. I denna bok diskuterar motionens hälsobefrämjande faktorer men ingen nämns om att denna motion måste ske utomhus.
- ⁴⁹ Lisberg Jensen 2008.
- ⁵⁰ Yusra Moshtat i *Studio Ett*, 2008-01-08.
- ⁵¹ Se slutdiskussion i Ouis 1999, s. 244-245.
- ⁵² Studio Ett 2008-01-08.
- ⁵³ Inslag av besökare med annan etnisk bakgrund är inte ovanligt i Arrie. I strövområdet kan man exempelvis möta östeuropeiska fiskare eller muslimska kvinnliga ryttare med slöja.
- ⁵⁴ Se Pernilla Ouis’ kapitel ”Att planera för rekreation: Om utvecklingsprogrammet för Arriesjöns strövområde” i denna antologi.